

MANUEL RIU

LA CERÀMICA POPULAR BARCELONINA DEL SEGLE XIV.
APORTACIÓ A L'ESTUDI DE LES SEVES FORMES
I MARQUES

1. CONSIDERACIONS PRÈVIES

Encara que l'existència de terrissaires a la Barcelona del segle XIV és un fet ben conegut, no s'ha realitzat pas, respecte a les terrisses populars, cap estudi detallat de tipologia de les peces, formes i marques. Hom ha tingut la tendència a estudiar, per als segles XIV i XV, les peces conservades més vistoses i de qualitat superior, vidriades i pintades, deixant de banda l'«obra» popular. I, això no obstant, aquesta darrera té un interès considerable per a l'arqueòleg, car sol ésser la que troba amb més freqüència en excavar. ∞

Com ja observà l'arquitecte Joan Bassegoda i Nonell, en el seu llibre *La ceràmica popular en la arquitectura gòtica*¹ —després d'analitzar la tècnica constructiva d'origen romà que té per objecte la utilització de peces de terrissa, barrejades amb morter de calç, per a la reducció del pes de les voltes, en els carcanyols—, una bona part de les peces que han arribat més o menys senceres fins a nosaltres, procedeixen precisament dels carcanyols de les voltes gòtiques,² havent estat trobades en les successives reparacions i refeccions de les teulades i havent passat als magatzems dels museus o bé a algunes col·leccions privades.

En relació amb monuments barcelonins del segle XIV, cal recordar la terrissa trobada a les voltes de la catedral,³ a les de l'antic hospital de la Santa Creu, a

1. Eds. de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1978, 127 pàgs.

2. Obra citada, vegeu en especial el capítol XIV, «La ceràmica medieval estudiada a través de las piezas extraídas de las bóvedas góticas» (pàgs. 110 i segs.), on presenta un «vocabulario de ceràmica medieval» (pàgs. 112-118) en el qual s'expliquen vocables catalans emprats en l'època que ara ens interessa.

3. En sa major part es tracta de tenalles i gerres grans, conservades avui en diverses dependències de la mateixa catedral.

les parròquies de Santa Maria del Pi⁴ i de Santa Maria del Mar, i al monestir de Pedralbes,⁵ entre d'altres.

Nosaltres limitarem avui el nostre estudi directe a les 32 peces senceres, o gairebé senceres, conservades al Museu Parroquial de Santa Maria del Mar, ja que les peces de la Catedral han estat objecte d'un examen previ fet per Joan Bassegoda i les està estudiant a fons, en la seva Memòria de Llicenciatura, la senyora Carme Gimeno, les de Santa Maria del Pi les ha començat a estudiar Joan F. Cabestany, i les del monestir de clarisses de Pedralbes les estudia Trinidad Sánchez Pacheco. La realització d'un estudi tipològic del conjunt ens sembla, doncs, prematura encara, car els resultats de tots aquests treballs en curs sols han estat donats a conèixer de forma fragmentària. Quan es realitzi l'esmentada síntesi de conjunt podrem tenir un panorama força complet de la terrissa o ceràmica popular barcelonina del segle XIV.

2. LA CERÀMICA DE SANTA MARIA DEL MAR

Les trenta-dues peces procedents de les voltes de la basílica de Santa Maria del Mar i conservades al seu Museu Parroquial, que ara examinarem, no són pas totalment desconegudes, si bé no existeix cap treball específic sobre elles.

En sa major part foren trobades l'any 1934, en realitzar una comissió de tècnics l'anàlisi de la composició de les voltes del temple del segle XIV.⁶ Aquesta comissió decidí perforar el segon tram d'aquestes voltes, d'uns 60 cm de gruix, per tal de comprovar llur solidesa, ja que les claus de les dites voltes, que tenen prop de 2 m de diàmetre, pesen unes 6 tones.⁷

No obstant això, l'ús de ceràmica en els carcanyols de les voltes de Santa Maria del Mar era un fet que havia estat ja observat el 1875 per Leandre Serrallach,⁸ i, en dates posteriors al 1939, les reparacions dels trams afectats per

4. Es conserva a l'Arxiu de Santa Maria del Pi. Vegeu el treball de J. CABESTANY i F. RIERA: *Hallazgos de cerámica medieval en la iglesia de Santa Maria del Pi de Barcelona* a «La Céramique Médiévale en Méditerranée Occidentale. X-XV siècles. Valbonne, 11-14 septembre 1978», CNRS, París, 1980, pàgs. 407-411, amb 8 figs.

5. Les obres de restauració d'aquest monestir, destinat a Museu, han permès la recuperació de nombroses peces que s'installaran al propi edifici. Vegeu Trinidad SÁNCHEZ PACHECO: *Hallazgos de fragmentos de cerámica en Pedralbes*, «La Vanguardia» (Barcelona, 25 agost 1976), pàg. 2, amb 4 ils.

6. BASSEGODA NONELL, *Op. cit.*, pàg. 74 i nota 172. Una fotografia de conjunt de les peces es pot veure a l'obra de Bonaventura Bassegoda: *Santa Maria de la Mar*, Barcelona, 1975, pàg. 82. I altra fotografia de color a *Santa Maria del Mar*, fulletó de 16 pàgs. editat per la pròpia basílica, el 1977 i realitzat per J. Pintó i Albert Bastardes, pàg. 14.

7. BASSEGODA NONELL, *Op. cit.*, en nota 1, pàg. 57.

8. Citat per BASSEGODA, *Op. cit.*, en nota 1, pàg. 61.

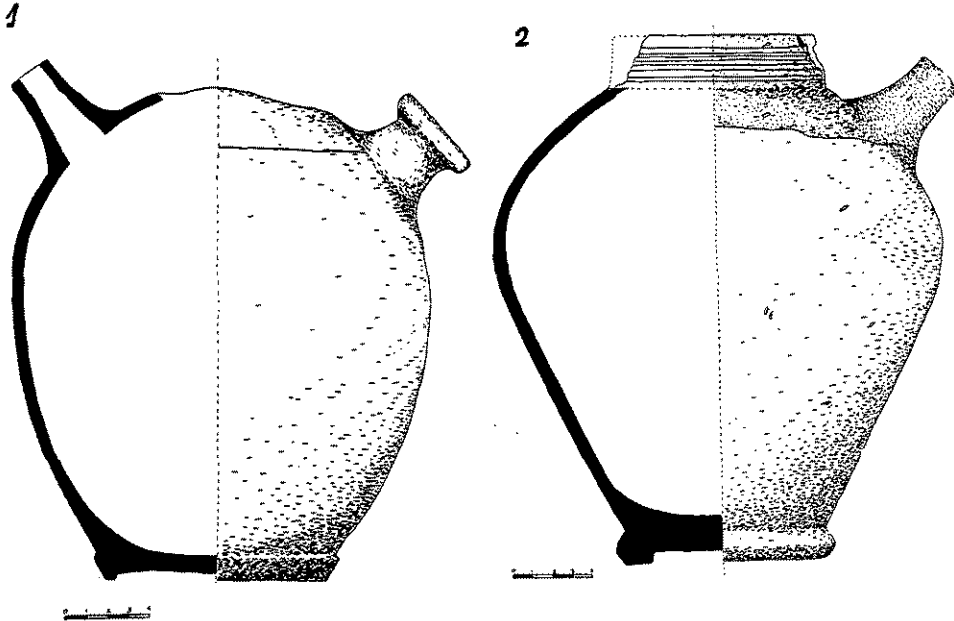

Fig. 1. Santa Maria del Mar. Càntir, inv. núm. 1.

Fig. 2. Santa Maria del Mar. Poal, inv. núm. 2.

l'incendi de l'edifici, del juliol de l'any 1936, permeteren comprovar que l'ús de la terrissa per a reomplir els espais de les voltes havia estat molt comú a les darreries de l'Edat Mitjana, si bé no sempre amb la mateixa tècnica, ja fos per la utilització de tipus de peces diferents, com tubs o àmfores, ja fos per la diversitat de col·locació entre les capes del morter de calç.

La major part de les peces examinades per nosaltres, unes vint-i-quatre, procedeixen, doncs, del segon tram de volta de la basílica, que fou construït, molt probablement, entre els anys 1363 i 1378, dates entre les quals cal situar la ceràmica utilitzada per massissar el dit tram, que va ésser el penúltim en restar enllestit.

Sabem, en efecte, que entre els anys 1339 i 1352 restaven edificades ja la major part de les capelles laterals del temple i que, si bé entre 1348 i 1368 hi hagué motius perquè les obres restessin parades, aquestes degueren continuar, encara que a un ritme més lent. El desig que s'activessin induí el rei Pere III, el març de 1368, a cedir la pedrera reial, existent a redós del Montjuïc i anomenada «La Roca», situada al costat de les que s'havien utilitzat fins llavors per a extreure la pedra destinada a la construcció del temple, per tal que es completessin els dos darrers trams i, amb la mateixa fi, l'any 1373, el propi sobirà

5

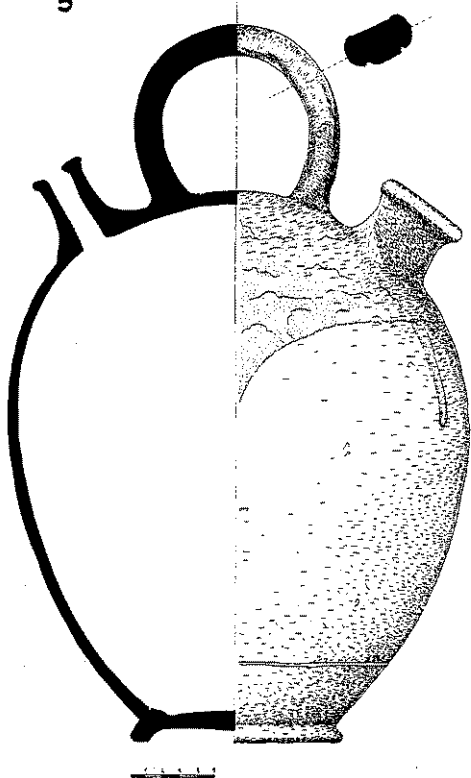

Fig. 3. Santa Maria del Mar.
Càntir, inv. núm. 5.

7

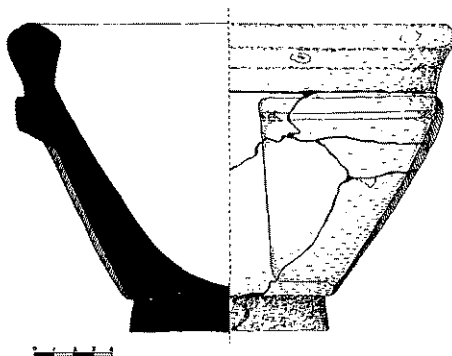

Fig. 4. Santa Maria del Mar.
Morter, inv. núm. 7.

atorgà 10.000 sous barcelonins. La destrucció de les bastides de fusta per un greu incendi ocorregut el dia de Nadal de l'any 1378 no fou obstacle per tal que, en un termini de cinc anys, es completés la coberta fins a col·locar la darrera clau de volta el novembre de 1383.⁹ Per tant, considerar que la ceràmica examinada pertany als inicis del darrer terç del segle XIV, ens sembla força plausible.

9. Bonaventura BASSEGODA I AMIGÓ: *Santa Maria de la Mar*, Indústries Gràfiques Fills de J. Thomas, Barcelona, 1925, 2 vols.; vol. I, pàgs. 54-55, 60, 72 i 213. — J. PINTÓ i A. BASTARDES: *Santa Maria del Mar*, Barcelona, 1977, 16 pàgs. Hom indica que el 1934 es realitzà una perforació a la volta gran, per tal d'esbrinar la causa d'una esquerda, i es van extreure les peces que es fotografien a la pàgina 14.

Foto 1. Santa Maria del Mar. Morter, inv. núm. 7.

3. DESCRIPCIÓ DE LES PECES

Per a procedir a l'inventari i estudi detallat de les 32 peces conservades a l'esmentat Museu Parroquial, instal·lat des del 1976 a l'antiga Capella del Santíssim del temple gòtic, les hem numerat seguint la seva situació en la dita sala o capella, del núm. 1 fins al 32, sense tenir en compte ni la tipologia ni altres característiques, tota vegada que algunes peces mostraven ja dues numeracions anteriors, ambdues recents, una d'elles efectuada en ocasió de la seva exposició al Col·legi d'Arquitectes de Barcelona l'any 1978, i l'altra, amb guix blanc, en fotografiar-les l'amic Albert Bastardes.

Núm. 1. *Càntir*, de pasta rosada fina, sense a penes mordent, amb alguna petita cambra d'aire. Vernís melós clar, granulós, en la part superior de la panxa, des del broc de beure fins al forat per a reomplir-lo. Manca la nansa horitzontal, centrada a la part superior de la peça. Peu entrat. Decoració incisa, d'una a dues

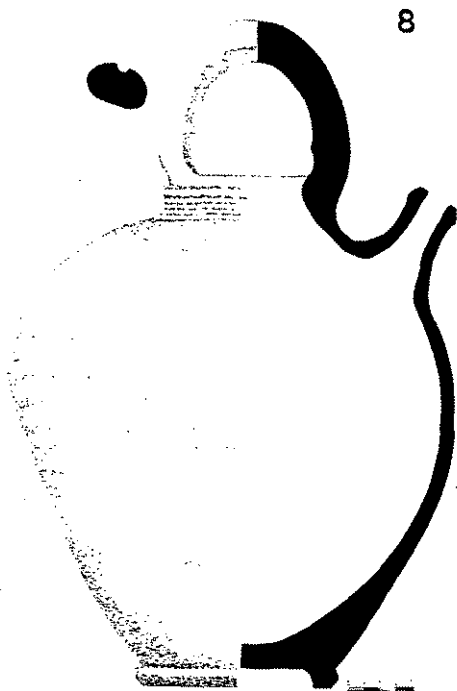

Fig. 5. Santa Maria del Mar. Poal amb galet, inv. núm. 8.

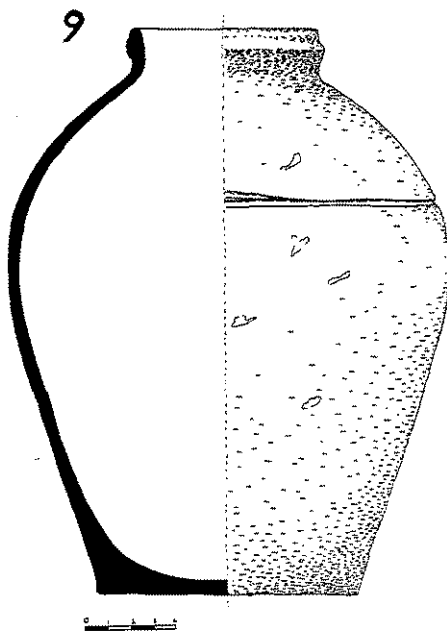

Fig. 6. Santa Maria del Mar. Gerreta, inv. núm. 9.

línies horitzontals que es creuen i anullen, per defecte de factura, a la part superior de la panxa. Vegeu fig. 1.

Mides: Gruix de la pasta: de 4 a 6 mm. Altura de la peça: 22 cm. Diàmetre màxim: 19 cm. Diàmetre base: 10,2 cm.

Núm. 2. *Poal*, de pasta rosa vinosa fosca, fina, sense a penes desgreixant visible. Restes de vidriat verd poma al coll, tan sols per la part exterior, inclòs el broc. Manca la nansa horitzontal centrada a la part superior de la peça, i presenta vora alta i oberta, amb quatre estries sobresortints al voltant del coll. Algunes línies del torn visibles a la pasta. Fons amb peu, sortit. Fig. 2.

Mides: Gruix de la pasta: de 7 a 8 mm. Altura de la peça: 26 cm. Diàmetre màxim: 22 cm. Diàmetre base: 10 cm.

Num. 3. *Poal*, del mateix tipus i pasta que l'anterior. Li manca també la nansa. Vidriat verd poma, quelcom més intens, sols per la cara externa i a la part superior de la peça. Vora alta, oberta, amb quatre estries horitzontals, la supe-

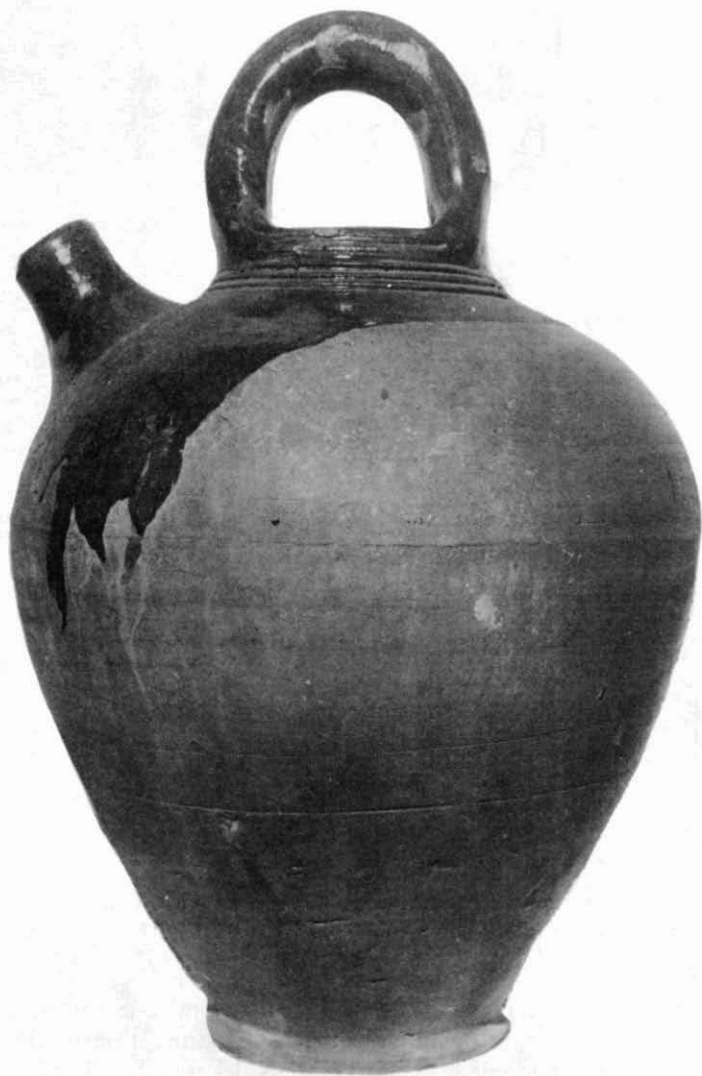

Foto 2. Santa Maria del Mar. Poal amb galet, inv. núm. 8.

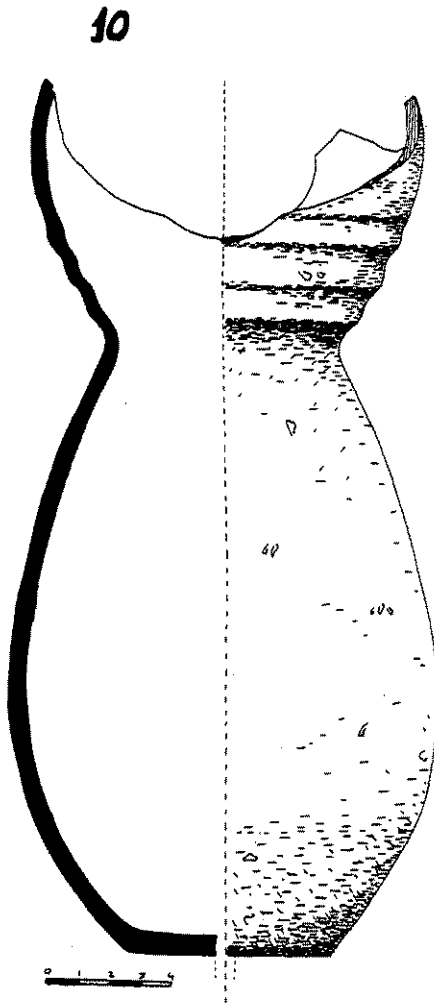

Fig. 7. Santa Maria del Mar. Catúfol, inv. núm. 10.

rior de les quals es fon a l'inici de la nansa horitzontal que coronava la peça, restant sols tres estries que envolten la vora. El broc, troncocònic, tendeix lleugerament a estrènyer-se per la punta. Vestigis del torn i superfície una mica ondulada a la cara exterior.

Mides: Gruix de la pasta: uns 8 mm. Altura de la peça: 26 cm. Diàmetre màxim: 22 cm. Diàmetre de boca: 8 cm (interior). Diàmetre base: 10 cm. Altura del peu: 9 mm. Diàmetre interior útil del broc 11 mm.

No s'ha dibuixat.

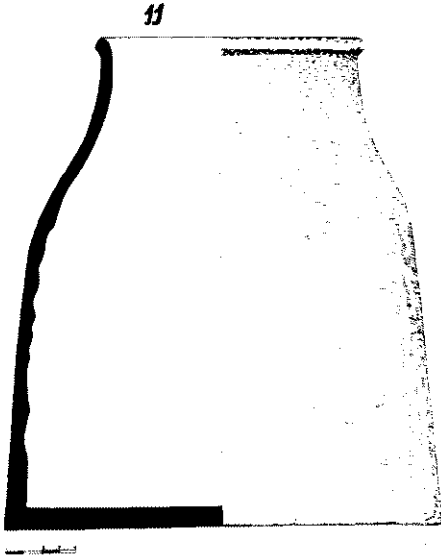

Fig. 8. Santa Maria del Mar. Pot de conlitar, inv. núm. 11.

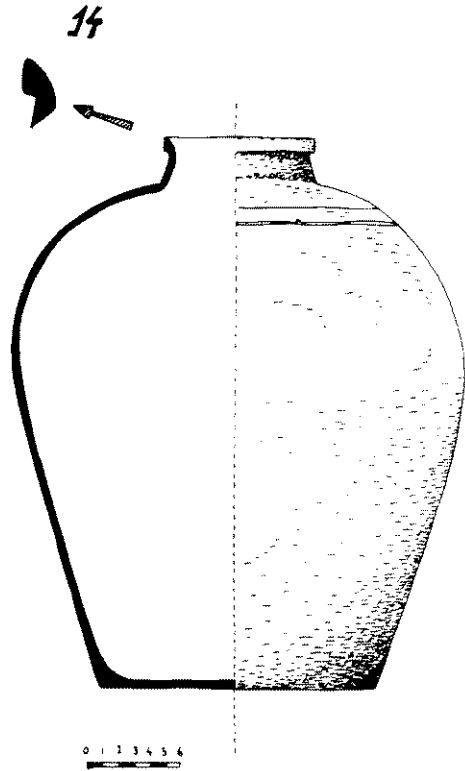

Fig. 9. Santa Maria del Mar. Gerra panxuda, inv. núm. 14.

Núm. 4. *Tenalla*, molt semblant a la peça núm. 32, de pasta rosada fina amb engalba ocre externa, abundoses incisions suaus de torn i taques de morter de calç. La vora és sortida i el llavi recte d'1 cm. A 9 cm de l'inici del coll presenta, com a decoració, una línia incisa d'uns 2 a 3 mm de gruix, vers la part central de la meitat superior de la panxa, feta amb una ploma d'ocell o bé un estil de punta arrodonida, sobre la pasta encara tendra. Base plana i entrada, sense peu.

Marca: Dues aspes i una tercera una mica més superficial.¹⁰

Mides: Gruix de la pasta de 7 a 12 mm. Altura de la peça: 35,2 cm. Diàmetre

10. Les aspes o línies creuades en ix, al coll, poden constituir, més que una marca o segell de terrissaire, la senyal que indicava la capacitat de la peça, usada com a mida amb una finalitat comercial.

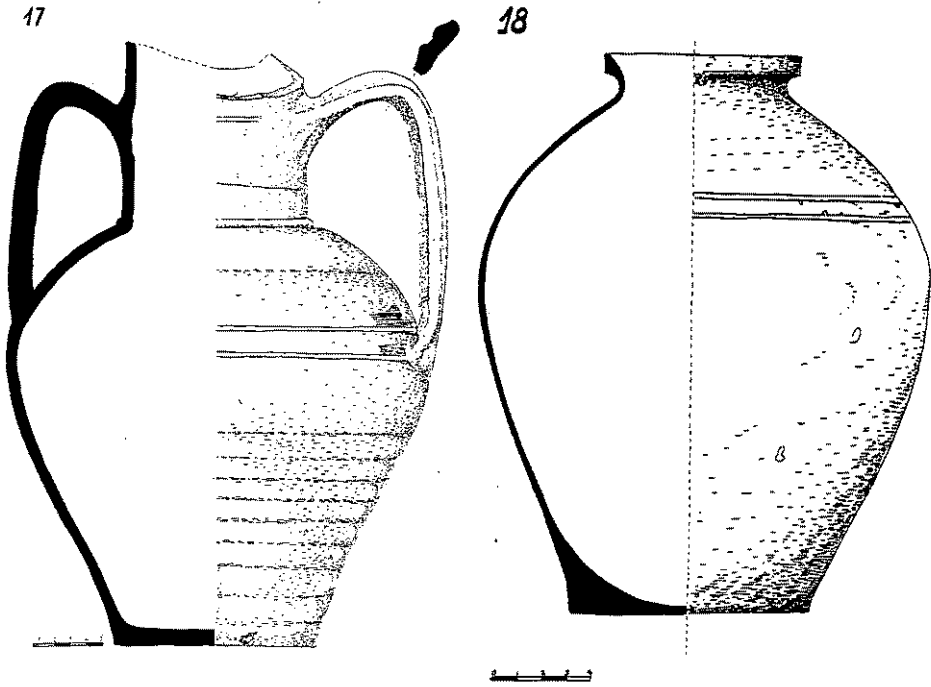

Fig. 10. Santa Maria del Mar. Gerra amb nanses, inv. núm. 17.

Fig. 11. Santa Maria del Mar. Gerra panxuda, inv. núm. 18.

màxim: 33 cm. Diàmetre de boca: 9 cm (interior) i 11,5 cm «exterior». Diàmetre base: 19,2 cm.

No s'ha dibuixat.

Núm. 5. *Càntir*, gairebé complet, molt semblant al núm. 22, de pasta ocre fina, amb vidriat castany brillant per la cara externa, a la part superior del broc, la nansa i la boca o broc gros. Presenta una falla de cuïta a la panxa. La nansa horitzontal, centrada a la part superior, és triestriada longitudinalment per la cara externa o superior i aplanada per la inferior o interna. Base amb peu sortit. Abunden els vestigis d'ús d'una escombreta per a polir la superfície tendra, de la cara exterior. Fig. 3.

Mides: Gruix de la pasta: de 7 a 9 mm. Altura de la peça: 40 cm. Diàmetre màxim: 26 cm. Diàmetre del peu: 12 cm.

Núm. 6. *Poal amb galet*, del mateix tipus que els núms. 2 i 3, de pasta

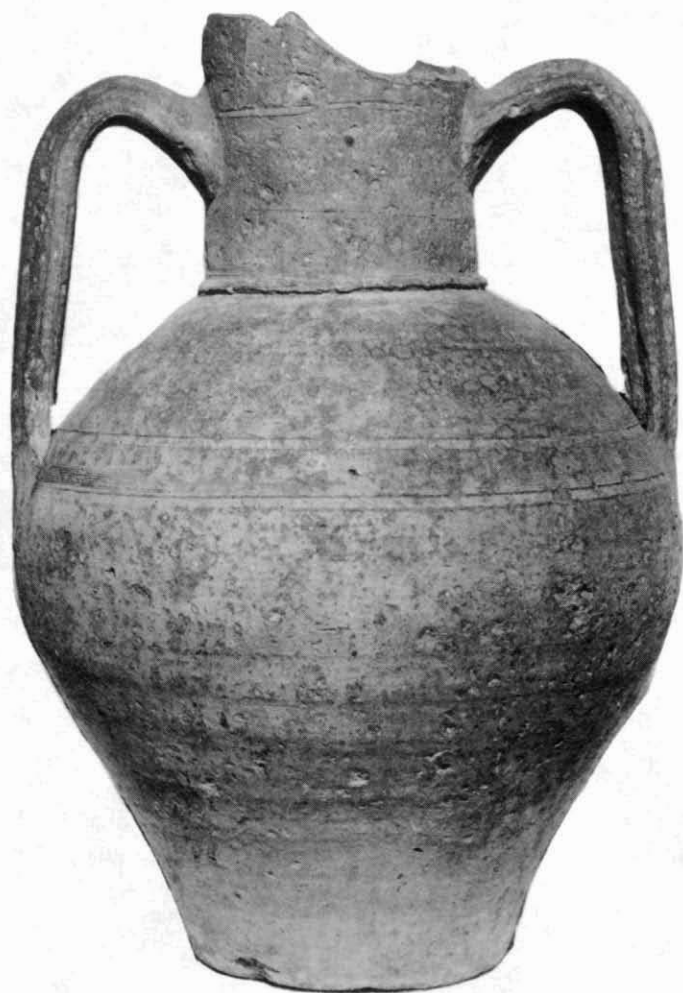

Foto 3. Santa Maria del Mar. Gerra amb nanses, inv. núm. 17.

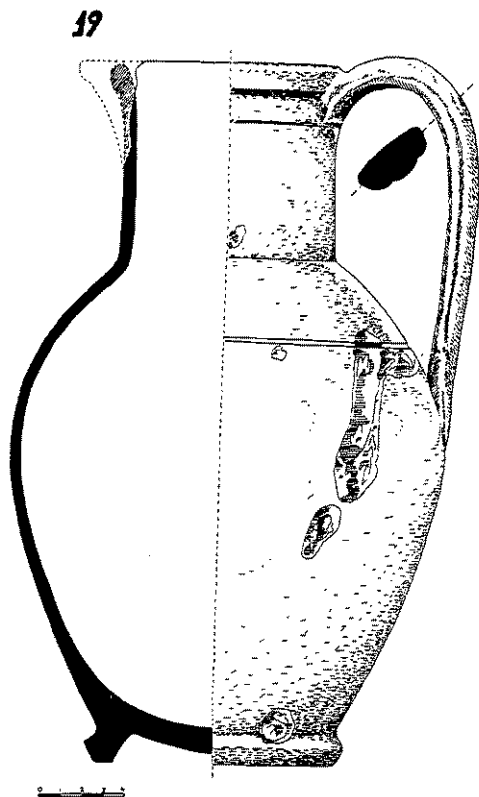

Fig. 12. Santa Maria del Mar. Gerro amb nansa vertical, inv. núm. 19.

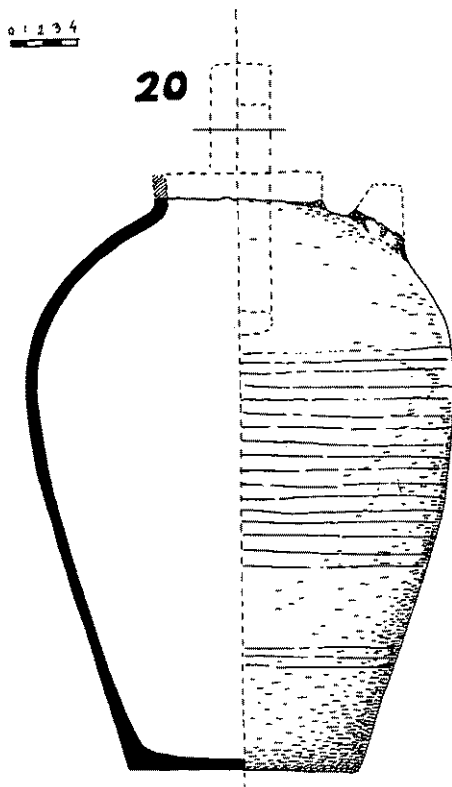

Fig. 13. Santa Maria del Mar. Poal, inv. núm. 20.

rosa vinosa fina, i vernís castany verdós brillant també força fi. Amb galet o broc i nansa horitzontal centrada, a la part superior, trencada. Vora alta.

Mides: Gruix de la pasta: de 6 a 9 mm. Altura de la peça: 24,5 cm. Diàmetre màxim: 20 cm. Diàmetre exterior del peu: 10 cm.

No s'ha dibuixat.

Núm. 7. *Morter de terra*, de pasta vermellosa clara amb engalba exterior ocre. Vernís interior i a la part superior externa, de to verd poma amb tendència a melós castany clar. Presenta quatre reforços externs verticals de relleu, un d'ells amb un agafador massís. Decoració estriada a la part superior i entorn del coll. Peu massís.¹¹ Fig. 4 i fotografia 1.

11. J. BASSEGODA NONELL: *La ceràmica popular*, pàgs. 60-61, làm. XVI, reproduïx un morter de la Catedral de Barcelona molt semblant amb bec i estries en diagonal de relleu.

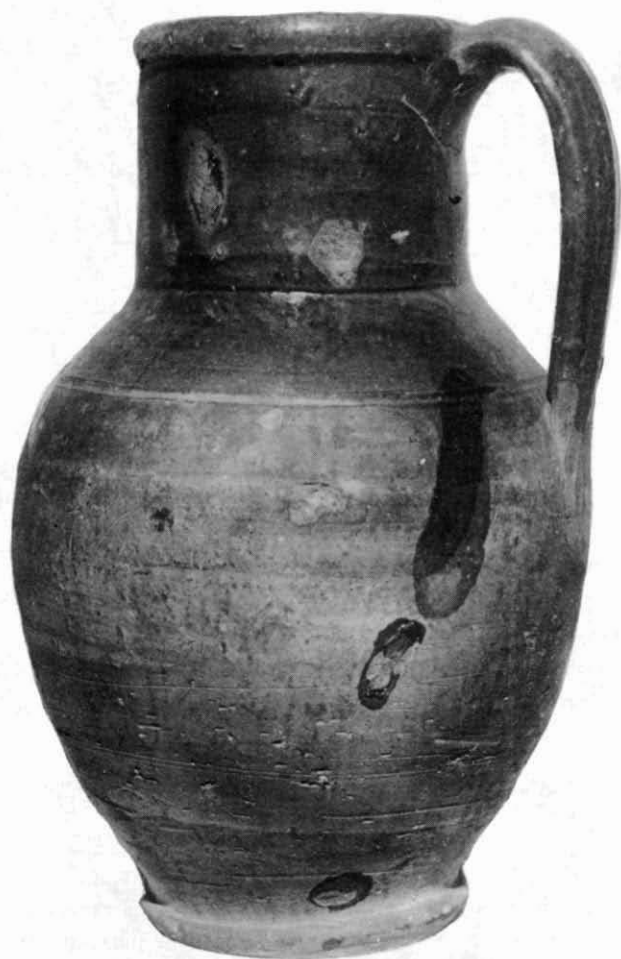

Foto 4. Santa Maria del Mar, Gerro, inv. núm. 19.

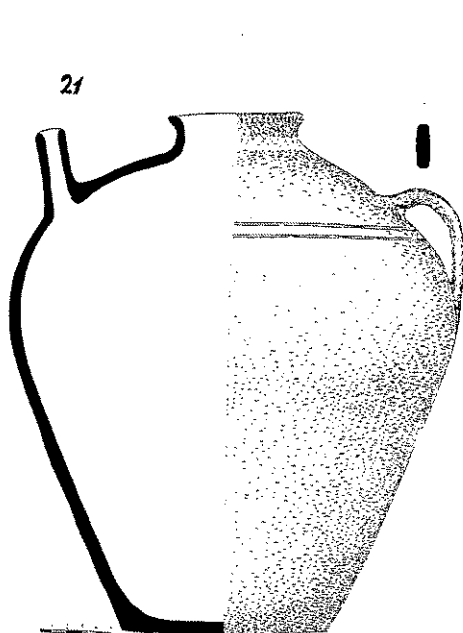

Fig. 14. Santa Maria del Mar. Gerro amb galet, inv. núm. 21.

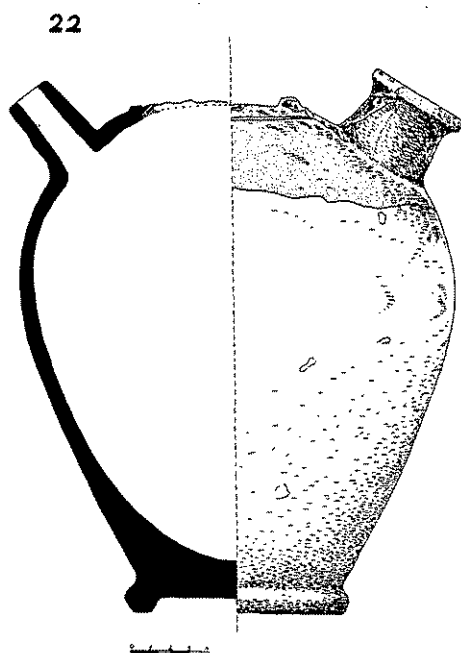

Fig. 15. Santa Maria del Mar. Càntir, inv. núm. 22.

Mides: Gruix de la pasta: de 15 a 28 mm. Altura de la peça: 15 cm. Diàmetre màxim a la boca: 22,5 cm. Diàmetre al peu: 10 cm.

Núm. 8. *Poal amb galet*, gairebé sencer, reconstruït amb les peces originàries per un dels costats; de pasta rosa vinosa, amb vernís melós verd per la part superior, que gotejà. Nansa horitzontal, centrada a la part superior de la peça, de secció ovalada, dividida longitudinalment per una incisió externa d'uns 7 mm d'amplada i 3 mm de profunditat. El broc és cilíndric amb llavi bisellat. El cos o panxa, globular, presenta algunes línies incises horitzontals molt suaus. El peu és sortit i arrodonit. Vegeu fig. 5 i fotografia 2.

Mides: Gruix de la pasta: de 9 a 10 mm. Altura total de la peça: 40 cm. Altura de la nansa: 12 cm. Diàmetre de boca: 8 cm (interior). Diàmetre del broc: 1,5 cm (interior). Diàmetre màxim: 27 cm. Diàmetre del peu: 11,5 cm.

Núm. 9. *Gerra* sencera, sense nanses, de pasta grisa clara, sense vidriat ni

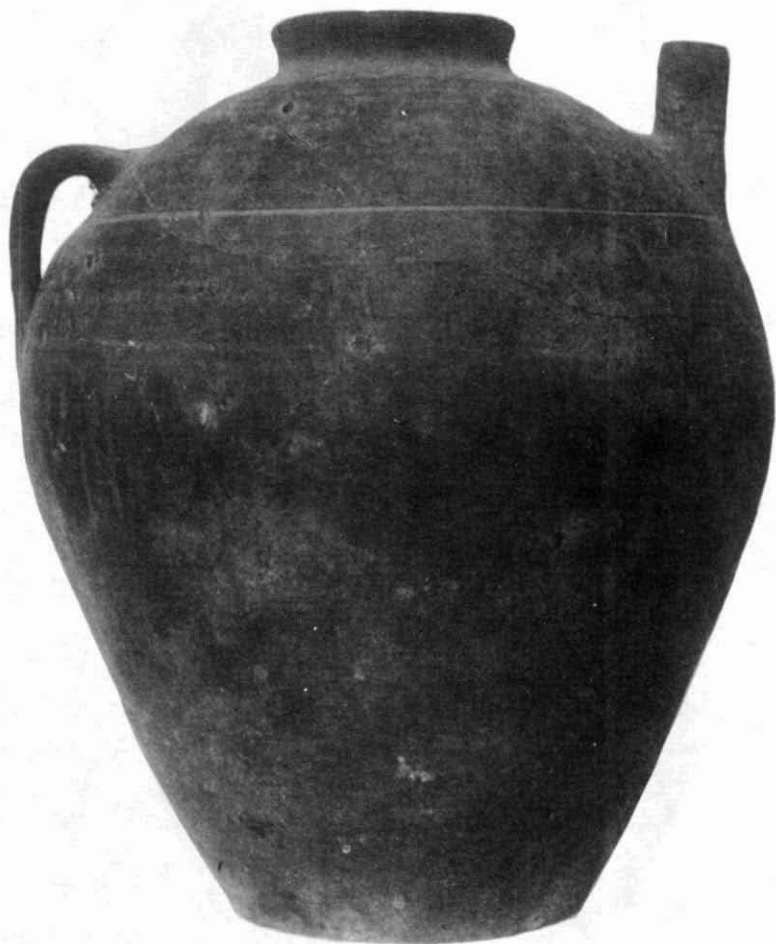

Foto. 5. Santa Maria del Mar. Gerro amb galet, inv. núm. 21.

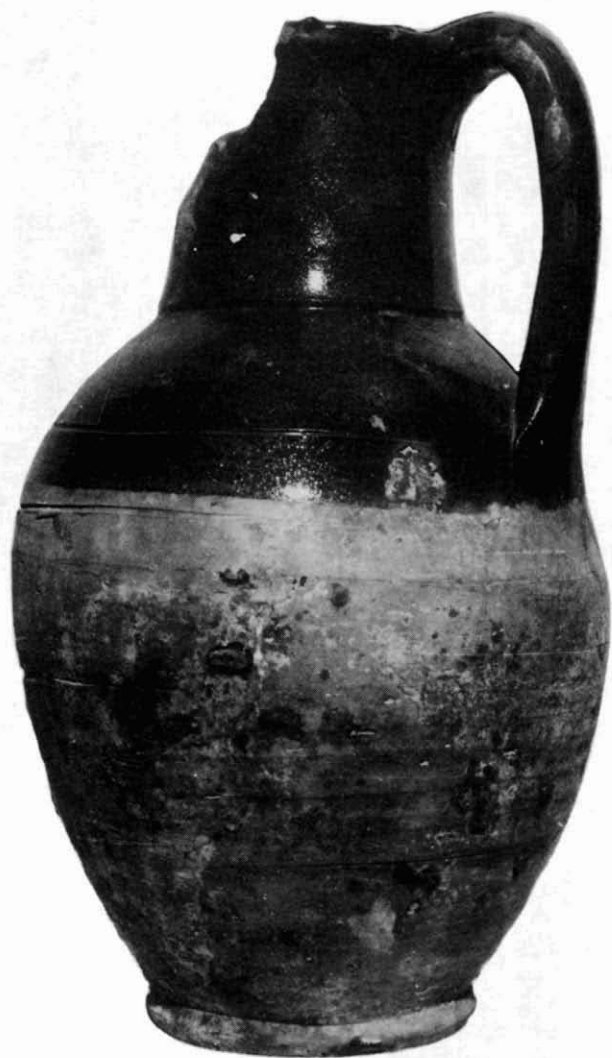

Foto 6. Santa Maria del Mar. Gerro amb nansa vertical, inv. núm. 23.

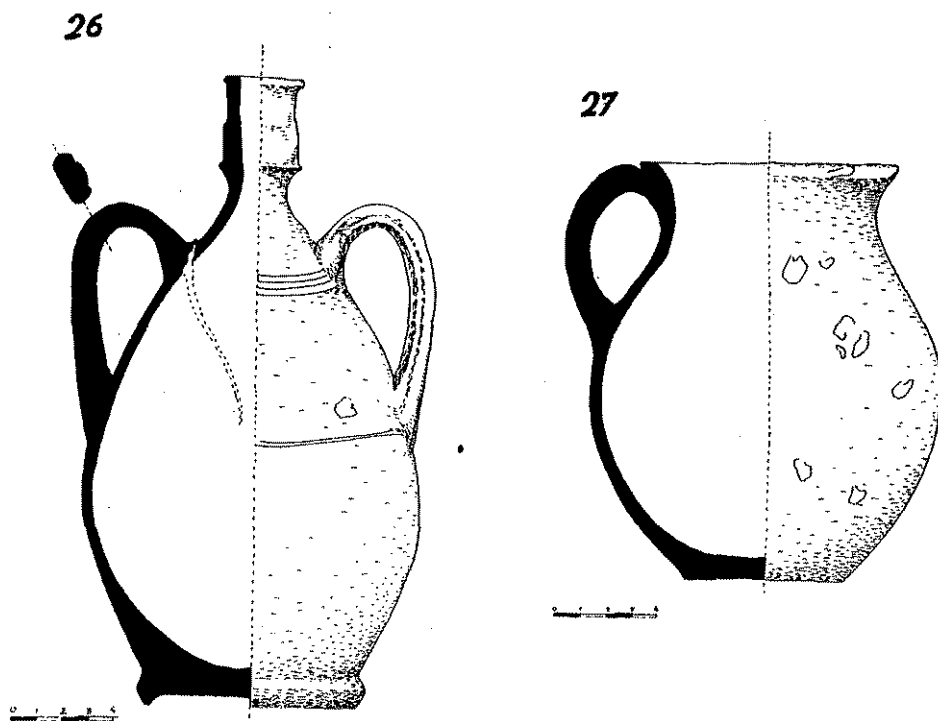

Fig. 16. Santa Maria del Mar. Tupí (inv. núm. 27) i barralina (inv. núm. 26).

vernís. Abundants vestigis del torn, concrecions calcàries i un forat a la base. Vora alta que forma un llavi arrodonit, que sobresurt bisellat i quelcom inflat. Fons entrat pla, sense peu. Decoració d'una a dues línies grosses incises, d'uns 2 mm de gruix, a la part superior de la panxa, quelcom irregular en el traçat i en ajuntar-se. Fig. 6.

Mides: Gruix de la pasta: de 7 a 8 mm. Altura total de la peça: 24,2 cm. Diàmetre de boca: 7 cm (interior). Diàmetre màxim: 19,2 cm. Diàmetre base: 11,3 cm. Distància de la línia incisa a la vora: 7,5 cm.

Núm. 10. *Catúfol*, de forma biglobular, trencat a la part superior, amb un forat de 6 mm de dimetre al centre de la base. De pasta compacta rosada vinosa amb retoc extern fet amb una escombreta o pinzell, desgreixant de quars blanc petit i bona cuïta. Sense engalba ni vidriat. Fig. 7.

Mides: Gruix de la pasta: de 6 a 7 mm. Altura de la peça: 27 cm (cal obser-

Foto 7. Santa Maria del Mar. Barralina, inv. núm. 26.

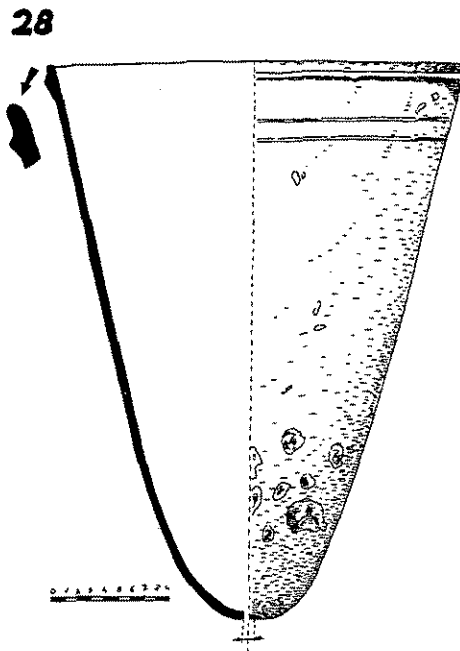

Fig. 17. Santa Maria del Mar. Forma de sucre, inv. núm. 28.

var que té la boca trencada). Diàmetre del coll: 7,02 cm. Diàmetre de la panxa: 13,5 cm. Diàmetre base: 6,5 cm.

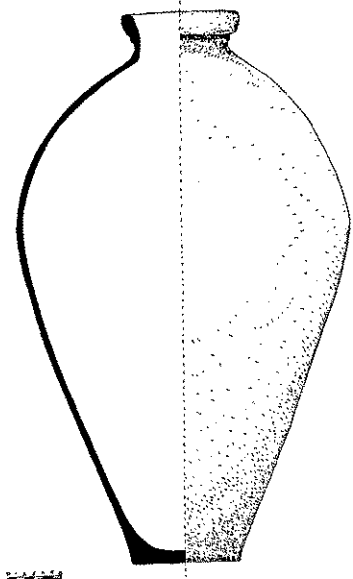
Núm. 11. *Pot* de cos troncocònic que s'estreny al coll, acabat amb un llavi una mica sortit i inflat; de pasta compacta rosada vermellenca, clara vinosa, amb mordent de quars petit i alguna bossa interna d'aire. Amb estries o superfície ondulada per la cara interior. Sense vidriar. Fons pla i sortit, sense peu. És un tipus de vas que hom destinà a guardar les conserves casolanes. Fig. 8.

Mides: Gruix de la pasta: 9 mm. Altura total de la peça: 27 cm. Diàmetre de boca: 15,5 cm. Diàmetre de la part superior de la panxa: 21 cm. Diàmetre base: 24,5 cm.

Núm. 12. *Pot* del mateix tipus que els núms. 2 i 3, de pasta rosada vermellenca, amb el broc sencer. Li manca la nansa horitzontal centrada de la part superior i també una part del coll. Vidriat verd poma per la cara exterior a la part superior de la peça.

Mides: Gruix de la pasta: de 5 a 6 mm. Altura total de la peça: 25 cm.

30

31

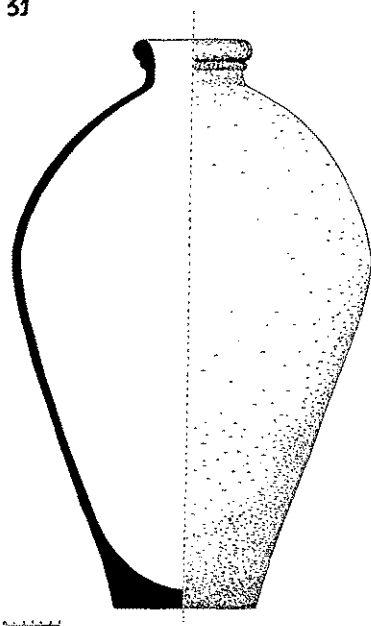

Fig. 18. Santa Maria del Mar, Tenalles, inv. núms. 30 i 31.

aproximadament. Diàmetre de boca: 8,5 cm. Diàmetre del peu: 11 cm.
No s'ha dibuixat.

Núm. 13. *Catúfol*, de pasta compacta rosada vinosa; peça molt semblant a la núm. 10, amb quatre llàgrimes d'esmalt castany brillant a la part de la panxa.

Mides: Gruix de la pasta: uns 7 mm. Altura de la peça: 22 cm (manca gairebé sencera la part superior). Diàmetre de la base: 7 cm.

No s'ha dibuixat.

Núm. 14. *Gerra* panxuda, de pasta rosada vinosa compacta amb una lleugera engalba exterior i sense vernissar. Desgreixant mitjà de sílice i quars. Amb coll alt, quelcom entrat, i llavi sortit, d'extrem superior un xic agut amb cara exterior aplanada verticalment, que reforça tot el voltant de la boca. Una doble línia incisa, paral·lela i horitzontal, a la part superior de la panxa, amb una separació d'uns 11 mm, constitueix l'únic element decoratiu de la peça. Restes de calç pel damunt. Base entrada i plana. Fig. 9.

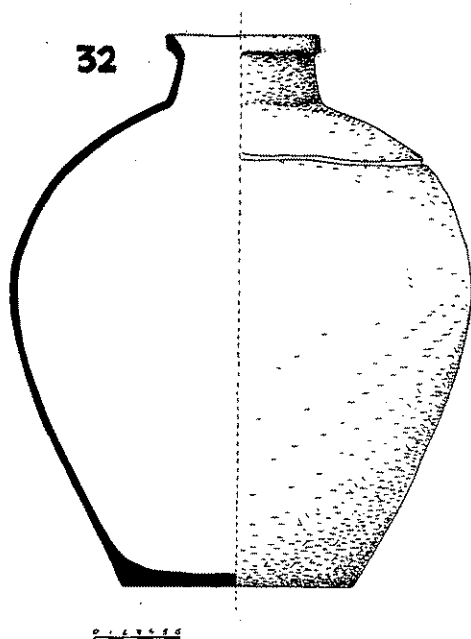

Fig. 19. Santa Maria del Mar. Tenalla, inv. núm. 32.

Marca: Marca a la part superior de la panxa, sobre la línia incisa més propera al coll, a la qual resta sobreposada.

Mides: Gruix de la pasta: uns 6 mm. Altura total de la peça: 35 cm. Diàmetre exterior de la boca: 10 cm. Diàmetre interior del coll: 8,7 cm. Diàmetre màxim a la panxa: 30 cm. Diàmetre base: 18 cm.

Núm. 15. *Càntir*, semblant al núm. 5. Li manca la nansa. Pasta rosada vinosa, amb vernís melat clar a la part superior de la peça. Broc sencer, d'1 cm de diàmetre interior.

Mides: Gruix de la pasta: 5 mm. Altura total de la peça: 22 cm. Diàmetre de boca: 7,7 cm. Diàmetre base: 10 cm.

No s'ha dibuixat.

Núm. 16. *Pot* troncocònic del mateix tipus que el núm. 11 (anomenats popularment «pots de confitar»), trencat el fons pla i també una part de la vora que és sortida i d'extrem arrodonit com la del núm. 11. La pasta és rosada

Foto 8. Santa Maria del Mar. Gerra panxuda, inv. núm. 29.

vinosa, sense vernís extern ni interior, encara que presenta tres llàgrimes de vernís verd fosc, a la panxa. Numeració antiga: «5».

Mides: Gruix de la pasta: de 7 a 9 mm. Altura total de la peça: 27 cm. Diàmetre interior de la boca: 13 cm. Diàmetre base: 25 cm. aprox.

No s'ha dibuixat.

Núm. 17. *Gerra* de coll alt (vora destrossada), amb dues nanses verticals enganxades a l'inici de la part superior de la panxa i que s'uneixen a la meitat del coll; de pasta vermellenca clara, compacta, amb desgredant de quars blanc de mida mitjana, poc triturat, restes d'engalba rosada pàlida vinosa. Les nanses mostren una doble estria longitudinal per la cara exterior, amb un rebaix enmig. Decoració de dues línies incises horitzontals a l'altura on s'enganxaren les nanses i motllura de reforç a l'inici del coll. De base plana, lleugerament sortida, sense peu. Fig. 10 i foto 3.

Mides: Gruix de la pasta: de 7 a 8 mm. Altura total de la peça: 35 cm. Diàmetre del coll: 11 cm. Diàmetre màxim a la panxa: 25 cm. Diàmetre de la base: 12,02 cm. Altura de les nanses: 15 cm. Amplada de les nanses: 4 cm.

Núm. 18. *Gerra* panxuda, de pasta de color gris plom amb tendència a clar, molt fina i compacta, amb el coll parcialment trencat i el fons foradat. Vora sortida i llavi punxegut per la seva part superior; forma un sortit extern de superfície corbada a l'entorn de la boca. Decoració incisa de dues línies paral·leles horitzontals, d'uns 2 cm de gruix, que disten entre elles uns 6 mm, a la part alta de la panxa. Fons pla massís, lleugerament sortit, sense peu. Fig. 11.

Mides: Gruix de la pasta: de 3 a 4 mm. Altura total de la peça: 22 cm. Diàmetre de boca: 8 cm. Diàmetre màxim a la panxa: 18 cm. Diàmetre base: 10 cm.

Núm. 19. *Gerro*, amb nansa vertical, de pasta grisa clara lleugerament ocre, compacta, amb desgredant de quars blanc de mida mitjana, i vidriat castany clar brillant per l'interior del coll i per la part superior de la cara externa, fins una línia incisa al centre de la part superior de la panxa, i fins on s'enganxà la nansa. Algunes petites llàgrimes de vernís de color castany a la part de la panxa. La nansa s'enganxà al centre de la panxa i s'uneix a la boca del gerro, al costat del llavi; és de secció ovalada amb quatre estries longitudinals. El gerro té trencat el bec, el coll és alt i recte amb llavi arrodonit i lleugerament inflat vers l'exterior. Base amb peu sortit. Figura 12 i foto 4.

Mides: Gruix de la pasta: 5 mm. Altura total de la peça: 32 cm. Diàmetre de la boca: 11 cm. Diàmetre màxim: 20 cm. Diàmetre del peu: 11,4 cm. Altura de la nansa: 15 cm.

Núm. 20. *Poal* de pasta grisa plomosa, al qual li manca la nansa central

superior, que fou perpendicular a la línia que l'unia amb el broc o galet i no coincident amb aquesta, a la manera tradicional catalana; també li manca el broc troncocònic i el coll amb tota la vora. La pasta és compacta, ben cuïta i amb desgreixant fi. Exterior decorat amb línies incises fines, una mica irregulars, si bé amb tendència a ésser paral·leles i horitzontals, principalment a la panxa. Fons pla, lleugerament entrat. Fig. 13.

Mides: Gruix de la pasta: de 6 a 10 mm. Altura total de la peça: 34 cm. Diàmetre de la vora: 9 cm (interior) i 10,5 cm (exterior). Diàmetre màxim a la panxa: 26 cm. Diàmetre base: 14 cm.

Núm. 21. *Gerro amb galet* panxut, amb el broc dret i cilíndric i nansa vertical petita al costat contrari; de pasta grisa plomosa, compacta i fina, ben cuïta, sense a penes desgreixant visible, però amb alguna bossa d'aire que forma cavitats a l'interior. Sense vernís ni engalba aparents. La vora és alta, sortida i amb la part superior del llavi lleugerament aplanada i inclinada vers l'interior del vas. L'única decoració la constitueix una doble línia incisa grossa (d'uns 2 mm), paral·lela i horitzontal, a la part superior de la panxa per sota de la nansa. La nansa és petita, comença a la part més sortida de la panxa i acaba a la part mitjana superior de la mateixa sense arribar al coll; té secció oval aplanada, amb un gruix de 9 mm i una amplada de 3 cm, i és recta i sense solcs longitudinals. El fons és pla, entrat i sense peu. Fig. 14 i foto 5.

Mides: Gruix de la pasta: de 6 mm aproximadament. Altura total de la peça: 34,5 cm. Diàmetre de la boca: 7,3 cm (interior) i 9,5 cm (exterior). Diàmetre màxim de la panxa: 30 cm. Diàmetre base: 13,5 cm.

Núm. 22. *Càntir*, del mateix tipus que el núm. 5, de pasta vinosa, compacta, amb vidriat al coll de tonalitat verda oliva, imperfecte, amb taques de color castany. Li manca la nansa horitzontal, centrada a la part superior, entre el galet i el broc gros. El galet és inclinat i cilíndric, amb un diàmetre extern de 2,7 cm i interior de 1,2 cm. El broc gros per a omplir el càntir té 5 cm de diàmetre i és també una mica inclinat cap a fora. Aquest és un bon exemplar del típic càntir català que ha perdurat fins els nostres dies. Base amb peu, lleugerament sortit i reforçat. Fig. 15.

Mides: Gruix de la pasta: 7 mm. Altura de la peça: 25,5 cm. Diàmetre màxim, a la panxa: 22 cm. Diàmetre del peu: 11 cm.

Núm. 23. *Gerro amb nansa vertical*, del mateix tipus que el núm. 19, de pasta rosada vinosa compacta, amb vidriat intern i exterior (fins a la meitat superior de la panxa) i la nansa, de color verd poma a fora i quelcom més clar a l'interior, amb tendència a melós. Fotografia 6.

Mides: Gruix de la pasta: 6 mm. Altura total de la peça: 37 cm. Diàmetre de boca: uns 10 cm (trencat el coll i la vora). Diàmetre màxim, a la panxa: 22 cm. Diàmetre del peu: 12,5 cm.

No s'ha dibuixat.

Núm. 24. *Poal* del mateix tipus que els nús. 2, 3, 6 i 12, amb galet, de pasta vinosa molt compacta, ben treballada, amb vidriat verd oliva granulós i brillant, a la part del galet, de la nansa i del coll. Decoració al coll de dues línies incises paral·leles, d'uns 2 mm, separades entre elles per uns 7 mm. Li manca la nansa.

Mides: Gruix de la pasta: 6 mm. Altura de la peça: 23,5 cm. Diàmetre màxim: 22,5. Diàmetre base: 9,5 cm.

No s'ha dibuixat.

Núm. 25. *Poal amb galet* igual al núm. 24, si bé a aquest li manca el galet i, en canvi, té sencera la nansa centrada a la part superior entre el galet i el broc. Li manca també una part de la panxa. La pasta és vinosa i compacta, ben cuita; el vernís exterior que cobreix la nansa i la part superior del coll i de la panxa, és de to verd fosc castany, molt brillant i compacte. Al coll, com en altres exemplars, quatre estries longitudinals recorren exteriorment aquesta part de la peça i provoquen les corresponents infladures al voltant que, en augmentar el seu gruix, reforcen la peça. La secció de la nansa és arrodonida i dividida longitudinalment en dues parts per un canaló que forma un doble estriat extern.

Mides: Gruix de la pasta: 6 mm. Altura total de la peça: 34 cm (inclosa la nansa). Altura del coll: 2 cm. Altura de la nansa: 8 cm. Altura del cos del poal: 24 cm. Diàmetre de la boca superior: 8 cm. Diàmetre màxim, a la panxa: 22 cm. Diàmetre base: 10,5 cm.

No s'ha dibuixat.

Núm. 26. *Barralina* o cantimplora de pasta rosada, molt compacta i fina, amb vernís verd poma brillant fins al peu, que no es vernissà. Per sota la capa del vernís es veuen les línies del torn ràpid. Presenta una doble nansa vertical (d'un gruix de 2,2 cm) plana per la cara interna i corba per l'exterior, en la part superior de la panxa. Decoració de quatre línies incises paral·leles en començar el coll. Aquest és alt i fi amb boca cilíndrica i un reforç extern al llavi. El fons té peu sortit. Es tracta d'una peça feta malbé al forn i trencada, però de gran bellesa de línies. La fotografia que aquí es reproduïx fou feta per la banda contrària a la del dibuix. Vegeu figura 16 i fotografia 7.

Mides: Gruix de la pasta: de 3 a 4 mm. Altura total de la peça: 24 cm. Diàmetre de boca: 3,5 cm (exterior) i 2,2 cm (interior). Diàmetre màxim, a la panxa: 13 cm. Diàmetre del peu: 8 cm.

Foto 9. Santa Maria del Mar. Tenalla, inv. núm. 30.

Núm. 27. *Tupi* amb nansa vertical, de pasta vermellenca clara, compacta, amb desgreixant de quars blanc de mida mitjana; vidriat l'interior del coll i la nansa, amb algun regalim extern, de to castany brillant. Vora sortida, una mica aixecada, de llavi rodó però afinat. Nansa de secció circular, que arrenca de la part superior de la panxa i acaba al costat del llavi. Restes d'engalba de color castany fosc i de fum i cendres a causa d'exposició al foc. Manquen alguns fragments de la peça. Fons pla entrat. Estat de conservació precari. Figura 16.

Mides: Gruix de la pasta: de 3 a 4 mm. Altura total de la peça: 16 cm. Diàmetre da boca: 10,7 cm. Diàmetre màxim: 13,5 cm. Diàmetre base: 6,5 cm.

Núm. 28. *Forma de sucre* o filtre cònic amb ampla boca i fons arrodonit, de pasta vinosa, sense vernís. Peça esquerdada, situada al Museu sobre un trespeus de ferro. Presenta al fons, centrat, un foradet circular de 1.5 cm de diàmetre. Boca exvasada amb llavi arrodonit; una banda lateral sortida, d'extrem punxegut, passa per la cara exterior al voltant de la vora. Figura 17.

Aquesta peça correspon a la forma II de Josep Antoni Gisbert, si bé aquí deu ésser dos segles anterior als exemplars coneguts.¹²

Mides: Gruix de la pasta: 1 cm. Altura total de la peça: 42 cm. Diàmetre de boca: 31 cm.

Núm. 29. *Gerra* panxuda, de pasta grisosa amb engalba grisa fumada. Peça bicònica, de coll alçat, amb vora roma que tendeix a fer-se punxeruda vers l'exterior i un tall bisellat lateral que forma una sanefa plana de reforç al voltant de la boca. Marca de taller a la part superior de la panxa, de tres línies incises paral·leles d'1 mm de gruix, distants entre elles 1,2 mm i 9 mm, respectivament. La marca esmentada, de la qual parlarem després, resta situada al damunt de la primera d'aquestes tres línies. Fons pla entrat, sense peu. Fotografia 8.

Mides: Gruix de la pasta: de 8 a 9 mm. Altura total de la peça: 39 cm. Diàmetre de boca: 12 cm (exterior) i 9,5 cm (interior). Diàmetre màxim, a la panxa: 35,5 cm. Diàmetre base: 19 cm.

Núm. 30. *Tenalla* allargada, del tipus àmfora, de pasta vinosa, compacta, amb restes d'engalba exterior greixosa i de morter de calç. Sembla que contingué oli. La vora és alta i reforçada, amb una infior al llavi que tendeix a fer-se aguda i aplanar-se per ambdues cares, externa i superior, i té una petita motllura en la connexió inferior amb el coll. Marca de terrissaire a la part superior de la

12. Vegeu Josep Antoni GISBERT: *Aportació al coneixement de l'elaboració del sucre: «les formes de sucre»*, «Revista Oliva» (1981), 2 pàgs. amb 2 figs. Si bé les peces que descriu corresponen al segle XVI, el mateix autor assenyala que els inicis de la producció de sucre daten de les darreríes del segle XIV a aquesta ciutat de la província de València.

Foto 10. Santa Maria del Mar. Tenalla, inv. núm. 31.

panxa. Decoració única: línia incisa horitzontal enmig de la panxa. Fons pla quelcom entrat, sense peu, de 2 cm de gruix. Figura 18 i fotografia 9.

Mides: Gruix de la pasta: de 8 a 9 mm. Altura total de la peça: 60 cm. Diàmetre de boca: 14,5 cm (exterior) i 9,98 cm (interior). Diàmetre màxim, a la panxa: 38 cm. Diàmetre base: 12,5 cm.

Núm. 31. *Tenalla* allargada, en forma d'àmfora, de pasta fosca, ataronjada bruta, amb restes de vidriat grogós castany i verd poma (clapada externa, al coll). Restes d'haver contingut oli o bé un greix negrós a l'interior. Vora un xic sortida, inflada i arrodonida, amb una doble sanefa d'annexió al coll. Marca d'obrador vers el centre de la part superior de la panxa. Fons pla, quelcom entrat, sense peu, d'uns 3,5 cm de gruix. Encara que la forma és molt semblant a la de la peça núm. 30, procedeix d'un obrador diferent, segons ens indica la marca. Figura 18 i fotografia 10.

Mides: Gruix de la pasta: 9 mm. Altura total de la peça: 62 cm. Diàmetre de boca: 14 cm (exterior) i 11 cm (interior). Diàmetre màxim, a la panxa: 39 cm. Diàmetre base: 12,5 cm.

Núm. 32. *Tenalla* de pasta vinosa clara, compacta, amb bosses d'aire a l'interior i desgreixant de quars blanc mitjà. El coll és alt i recte, amb vora sortida, tallada a bisell per la cara externa, en angle recte, formant al voltant una sanefa plana de reforç de la boca. Marca a la part superior de la panxa, sobre una línia incisa d'uns 2 mm de gruix i fons rom, que dista 4,4 cm de l'inici del coll. Fons pla, entrat, d'1 cm de gruix. Figura 19.

Mides: Gruix de la pasta: de 8 a 9 mm. Altura total de la peça: 38 cm. Diàmetre de boca: 10,4 cm (exterior) i 8 cm (interior). Diàmetre màxim, a la panxa: 31 cm. Diàmetre base: 17 cm.

4. LES MARQUES DELS TERRISSAIRES

Des de que, del 1314 ençà, els ollers barcelonins restaren obligats, per un acord municipal, a col·locar llur marca o segell a les peces que obressin,¹³ per tal que llur procedència fos sempre palesa, la empremta del dit segell no degué mancar a la part superior de la panxa o bé a la inferior del coll de les gerres i tenalles mitjanes i grans, destinades a contenir un pes o volum determinat d'àrids o bé líquids, per a la venda o transport de productes com l'oli o el vi, grans i cereals.

13. BASSEGODA NONELL, *Op. cit.*, pàg. 116.

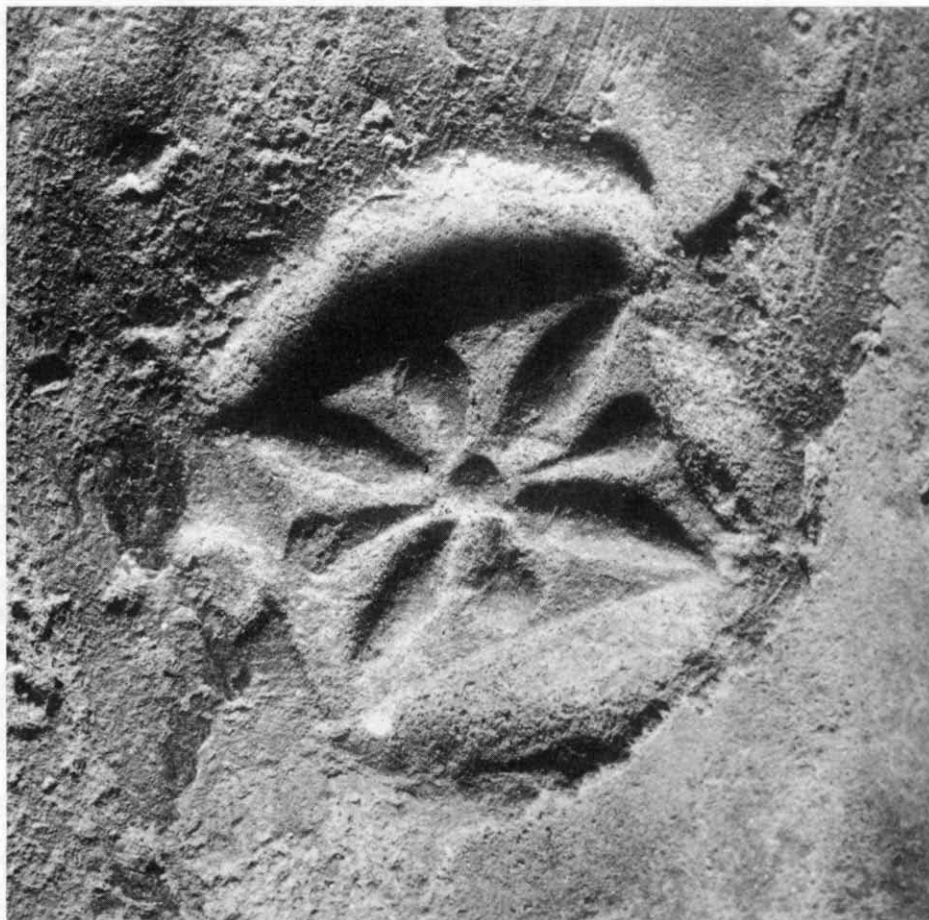

Foto 11. Santa Maria del Mar, Marca de la gerra núm. 29. Vegeu foto 8.

Foto 12. Santa Maria del Mar. Marca de la tenalla núm. 30. Vegeu foto 9.

Entre les peces de les voltes de la Catedral de Barcelona es trobaren almenys deu segells o marques diferents, pertanyents a un nombre igual de terrissers,¹⁴ i dues almenys de les dites marques —la lletra gòtica i l'àliga rampant— són molt semblants a les marques observades a les peces de Santa Maria del Mar que acabem d'inventariar.

Tan sols cinc marques es conserven a les peces del Museu Parroquial de Santa Maria del Mar, a més de les dues aspes, d'uns 2 cm de longitud, distants entre elles 2 cm més i situades una al costat de l'altra, a la part mitjana superior de la panxa de la tenalla panxuda que hem inventariat amb el núm. 4. Aquesta mateixa peça presenta una tercera aspa, una mica més oberta que les anteriors i un xic més superficial, a uns 17 cm de distància de les dues descrites. Si és que aquestes aspes constitueixen pròpiament un segell o marca de terrissaire i no un signe de la capacitat de la tenalla com podria molt ben ser.

Anem a descriure, a continuació, les cinc marques indubtables que apareixen a les peces núm. 14 i 29 a 32 de la sèrie inventariada:

1. La peça núm. 14 presenta, a la part superior de la panxa, a uns 4 cm de distància del coll, impresa sobre la pasta tendra, una marca de terrisser de forma ovalada, amb certa tendència a rectangular i amb els angles arrodonits, d'uns 22 mm d'alçada per 16 mm d'amplada; dintre del camp de la qual hom veu una creu patada i col·locada sobre una esfera, voltada per set cercles menors i per quatre cercles més, situats entre els braços de la creu.

2. La peça núm. 29 presenta, a la part superior de la panxa, imprès en relleu sobre la pasta tendra, el segell o marca del terrissaire, consistent en un rectangle, inscrit dintre d'un cercol (de 20 mm de diàmetre) amb una creu i aspa encreuades i sobreposades, de braços de forma foliàcia lanceolada o de gota, dins del rectangle i entorn d'un punt central. Fotografia 11.

3. La peça núm. 30 mostra, a la part superior de la panxa i inferior del coll, una marca incisa sobre la pasta blanca, rodona (de 33 mm de diàmetre), formant un doble cercle a l'interior del qual hom pot veure una «J» majúscula gòtica, amb ornamentació floral del mateix estil. La lletra medeix 27 mm d'alçada. Fotografia 12.

4. La peça núm. 31 presenta, vers el centre de la part superior de la panxa, una marca impresa en relleu damunt de la pasta tendra, rodona encara que quelcom ovalada, amb un diàmetre màxim de 45 mm, a l'interior de la qual apareix un animal alat rampant, espècie de drac o bé lleó amb les potes del davant d'ocell, de línies molt gòtiques. Vegeu la fotografia 13.

5. La peça núm. 32 mostra, a la part superior de la panxa, una marca

14. BASSEGODA NONELL, *Op. cit.*, lám. IX, fig. 9d, reproduïx les empremtes de deu segells de terrisser trobats a les peces de les voltes de la Catedral.

Foto 13. Santa Maria del Mar. Marca de la tenalla núm. 31.

Foto 14. Santa Maria del Mar. Marca de la tenalla núm. 32.

incisa ovalada-romboïdal d'angles corbs, amb una flor de lis en relleu que centra el seu camp enfonsat. Aquesta marca medeix 26 mm d'altura per 19 mm d'amplada. La impressió de la marca o segell es feu damunt de la pasta tendra tocant, per sobre, la línia incisa horitzontal que constitueix l'únic element decoratiu de la peça. Fotografia 14.

Per ara no ens és possible saber ni la proporció que aquestes marques representen respecte del nombre de terrissers en actiu existents a Barcelona la segona meitat del segle XIV, ni tampoc a quins d'aquests terrissers cal atribuir les esmentades marques. No obstant això, aquesta tasca és possible que pugui completar-se en estudiar les marques existents a les gerres i tenalles de la Catedral de Barcelona, més nombroses.

En tot cas, la situació dels segells o marques prop del coll de les gerres obeeix a una disposició del Consell de Cent de Barcelona, donada l'any 1326, segons és sabut,¹⁵ i perfectament respectada en tots els exemples per nosaltres adduits.

5. TIPOLOGIA DE LES PECES

Les trenta-dues peces estudiades no permeten traçar un quadre evolutiu de formes, com hauríem desitjat, però hom pot assenyalar fins a onze formes o tipus diferents de vasos. Existeix un net predomini de la forma *gerra* o *tenalla*, forma tancada, si sumem les cinc gerres (núms. 9, 14, 17, 18 i 29) i les quatre tenalles (núms. 4, 30, 31 i 32). Però ens cal indicar certes variants o diferències, ja sigui per la seva mida o capacitat, ja perquè no tenen nanses o bé en tenen, ja per ésser panxudes o bé allargades. La gerra amb dues nanses laterals (núm. 17) és exemplar únic, i hom pot esmentar, per exemple, la gerreta (núm. 9) de mida més petita; dues tenalles allargades (núms. 30 i 31), dues més de panxudes (núms. 4 i 32) i tres gerres panxudes (núms. 14, 18 i 29). No sabem ben bé quines, d'aquestes darreres cinc peces esmentades, eren les que amb preferència es protegien amb espart per al transport de líquids, en general vi o bé oli. Alguna de les peces contingué, sens dubte, oli. En total les nou gerres i tenalles representen el vint-i-vuit per cent de les peces. La forma *gerro*, amb nansa, resta representada per tres peces (núms. 19, 21 i 23), i això suposaria tan sols un

15. F. ROCA: *La regulación de la vida ciudadana por el municipio de Barcelona*, tesi doctoral inèdita, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona, 1975, vol. II, pàg. 552. — M. RIU: *La arqueología medieval en España*, apèndix a M. de BOUARD: *Manual de arqueología medieval*, Ed. Teide/Base, Barcelona, 1977, pàgs. 404-405.

9,3 per cent del total. Val la pena esmentar el núm. 21, un gerro amb galet, forma poc corrent, segons les troballes fetes fins ara.

La forma *poal*, forma també tancada i destinada a treure aigua del pou i beure, segueix en importància, pel nombre de peces, a les gerres i tenalles, ja que presenta vuit peces (o sigui el vint-i-cinc per cent), set d'elles (núms. 2, 3, 6, 8, 12, 24 i 25) amb la nansa superior paral·lela al galet —a la manera catalana, que facilita de sostenir el vas alçat amb el braç quan hom vol beure—, i una altra (la núm. 20) amb la nansa perpendicular al galet o broc, a la manera castellana. A aquesta forma la segueix, de ben a prop, fins i tot pel nombre de peces, la forma *càntir*, tancada per la part superior, amb quatre unitats (núm. 1, 5, 15 i 22), molt semblants totes elles, si bé no pas idèntiques. Representen un 12,5 per cent del total de peces.

Segueixen ja sols dues peces duplicades: els *pots* de confitar (núms. 11 i 16) i els *catúfols* (núms. 10 i 13), els quals, en cada cas, sols representen un 6,25 per cent del total de peces. I ja ens queden només quatre formes diferents per acabar la sèrie, de cada una de les quals sols es conserva un exemplar: el *morter* (núm. 7) per a picolar els aliments; el *tupí* (núm. 27) per a escalfar líquids; la *forma de sucre* (núm. 28) destinada a la elaboració d'aquest producte, i la *barralina* (núm. 26) amb doble nansa, que probablement constitueix la peça més deliciosa de la col·lecció, encara que en aquest darrer cas es tracti d'una peça defectuosa.

Que un total de trenta-dues peces ens proporcionin onze formes diferents, gairebé totes tancades, és un símptoma almenys de la gran riquesa i varietat de formes i usos que tingué la terrissa popular a la Barcelona de les darreries de l'Edat Mitjana. El fet que aquestes peces anessin destinades, en el nostre cas, a omplir els buits d'unes voltes motivà que hom no utilitzés les formes obertes (com plats, cassoles, tapadores...) que ens haurien permès de completar el quadre dels productes dels obradors barcelonins de l'època.

Cal esperar que s'estudiïn detingudament les altres sèries de terrissa popular barcelonines per a poder establir unes taules de formes definitives i uns altres percentatges dignes de major confiança, que ens han de permetre saber fins a quin punt els barcelonins dels segles XIV i XV empraven terrissa de cuina i de taula o bé en altres usos, i no vaixel·la de fusta o bé atuells de metall. En l'actualitat una deixeble nostra, la senyora Carme Gimeno, bona coneixedora de les tècniques de la ceràmica, està realitzant la Memòria de Llicenciatura sobre la terrissa de la Catedral, on hi ha una gran varietat de tenalles, formes i marques. Té les peces dibuixades i fotografiades i està redactant el text de l'inventari. Confiam poder donar a conèixer ben aviat els resultats del seu minucios treball. L'estudi de les pastes i vernissos constitueix un altre aspecte important, aquí a penes esmentat, però igualment del major interès. Sembla que a Catalunya hom no tardarà en poder disposar de bons laboratoris per a realitzar-ne les anàlisis corresponents. Tan sols, per acabar, voldríem afegir que, entre les peces estu-

diades aquí, hem observat la presència de pastes vinoses (un color carmí vermellenc o violeta morat clar) que fins ara gairebé no han aparegut en les excavacions arqueològiques de nuclis de població de l'alta Edat Mitjana i que semblen predominants, en aquests tipus de ceràmica popular, els darrers segles de l'època medieval, el xiv i el xv, almenys a Catalunya.